

حکایت عبدالغفار نجم‌الدوله از سرقت آثارش

محمد باقری*

اشاره:

آنچه در پی می‌آید یادداشتی از عبدالغفار نجم‌الدوله (۱۲۵۵-۱۳۲۶ ق) از دانشمندان دوره قاجار و فرزند علی‌محمد اصفهانی (۱۲۱۵-۱۲۹۳ ق) ریاضیدان عهد قاجار است که در پایان جلد اول (از پنج جلد) چاپ سنگی کشکول شیخ بهائی (چاپ تهران، ۱۳۲۱ ق) آورده است. گلایه عبدالغفار از پخته‌خواران بی‌اخلاق و توضیحات او درباره آثاری که تألیف یا ترجمه کرده خواندنی است. شرح زحمات تصحیح و طبع کتاب که می‌بایست در ورق اول نوشته شود اینجا نقل شد.

باسمه تعالی

مخفی نماند که چون کتاب کشکول شیخ بهائی - علیه الرحمه - به اسلوبی تألیف شده که مطبوع همه طبع گردیده و بعد از آن کتبی چند به تقلید آن نوشته شد مثل کشکول فلان و مشکول و غیره؛ ولی مطلوب و مرغوب واقع نشدند و حقیر در سال ۱۲۹۵ یک نسخه کشکول با هزاران رنج و زحمت تصحیح نموده، با سلوبی خوش به طبع رسانید و شرح زحمات خود و مرحوم برادر میرزا عبدالوهاب منجم‌باشی را در صفحه اول و ۱۵۰ و ۱۵۱ درج نمود و اعلانی در حاشیه صفحه اول نوشت که عادت بعضی از ما ایرانیان تربیت شده اینست که چون شخصی سالها رنج برد و زحمت کشید و خساراتی متحمل شد و عمر عزیزی صرف نمود تا هنری یا چیزی را کامل و تمام و صحیح نمود ناگاه گرسنه‌ها و بی‌هنرها از گوشه‌ای کمین کرده، خیز نموده آن لقمه را از چنگ صاحب بیچاره‌اش می‌ربایند و مقصود از این اعلان آن بود که اقلای چشم از این کشکول بیوشند و زحمات چندین ساله ما را به هدر ندهند.

با این تفصیل همین که بعد از چندین سال تحمل تصحیح و مخارج زیاد نسخه حقیر به طبع رسید و منتشر گشت فوراً در بمبئی حقوق صرف مال و عمر اینجانب را بلاعوض ربودند و بدون زحمت از روی آن نسخه نقل نموده، چاپ کردند و پراکنده کرده و به قیمت نازل فروختند و پانصد جلد نسخه اینجانب مدت بیست و پنج سال فروشش طول کشیده و هنوز هم مبلغی باقی است. و چون بعضی نسخه‌های چاپ سابق در چند موضع نقص درآمد و یک جزو و دو جزو افتاده پیدا کرد ناچار شد که محض رفع عیب آنها کشکول را مجدداً به طبع رساند مطابق وضع اول و چون بعضی اغلاط در چاپ اول اتفاق افتاده و بعضی اغلاط از نظر و از دست رفته بود، در این موقع مجدد مشغول تصحیح آن شد - من البدو الی الختم؛ و هر مطلب را به مأخذ آن رجوع کرد و به دقت تمام باز مدت یک سال اوقات مصروف نمود به قدر قوه و استطاعت اغلاط را رفع نمود و شاید باز بعضی از نظر افتاده باشد. و به علاوه جدول فهرستی به ترتیب حروف تهجی برای آن وضع نمود لکن خیلی زیاد شد از درج آن صرف نظر کرد و اینک مشغول طبع آن می‌شود - بعون الله تعالی.

و در ضمن کار روی این کشکول نسخه معیار الاشعار جناب سلطان المحققین خواجه نصیرالدین طوسی را در عروض و قافیه که بسیار خوب نوشته‌اند و کمیاب است برای انتشار نسخه به طبع رسانید.

و کتبی که حقیر تا این تاریخ به طبع رسانیده بعد از ادای تکالیف شخصی خود که تدریس در مدرسه دارالفنون بوده و تألیف کتب ریاضی و استخراج تقویم و امتحانات در مکاتب ملیّه و غیره هر وقت توانسته در آن بین به این امور قویمه پرداخته از این قرار است: اول کشکول دو نوبت ۲. شرح

* عضو هیئت علمی پژوهشکده تاریخ علم

دوره دوم، ضمیمه شماره دو، تیرماه ۱۳۹۱

هیئت جدید ۸. و سبب الحساب ۹. کفایة الجغرافیا در اصول علم جغرافیا ۱۰. بدایة الجبر در اصول علم جبر و مقابله تا آخر درجه دوم ۱۱. نقشه جغرافیا با شرح آن ۱۲. نقشه شهر دارالخلافه طهران.

و اما کتب ترجمه و تألیفی حقیر که هنوز به طبع نرسیده آن هم چند جلد می شود: اول قانون ناصری در علم هیئت و نجوم جدید ۲. ترجمه کتاب آسمان در نجوم طبیعی ۳. علم تکافؤ قوا که «ستاتیک» گویند ۴. اصولی در فیزیک ۵. علم بخارات ۶. هندسه (دسکریپ تئو [= ترسیم]) ۷. هندسه (پلان کوتاه [= رقمی]) ۸. قلعه سازی فوری و دائمی ۹. راه سازی و پل سازی و غیره.

فصوص الحکم قیصری ۳. منطلق الطیر شیخ عطار ۴. اسرار نامه شیخ عطار ۵. مرصاد العباد شیخ نجم الدین رازی به انضمام مبدأ و معاد خواجه نصیر در یک مجلد ۶. منتخب مرصاد العباد ۷. عیون اخبار الرضا ۸. رجال میرمصطفی ۹. لوائح جامی به انضمام شرح قصیده میرفندرسکی و شرح مجذوبعلی شاه بر دعای حضرت امیر ۱۰. عوارف المعارف مشتمل بر رسائل عرفا.

و از کتب تألیفی خود حقیر: اول کفایة الحساب ۲. کفایة الهندسه به انضمام مثلثات مستقیمه الخطوط ۳. ایضاً کفایة الهندسه، چاپ دوم خیلی مبسوط تر ۴. بدایة الهندسه ۵. بدایة الحساب به انضمام دو سه هزار مسئله ۶. ایضاً بدایة الحساب بی مسائل به اسلوبی دیگر ۷. بدایة النجوم در علم

تازه های میراث مکتوب

آرشیو ملی پاکستان، اسلام آباد (تأسیس: ۱۹۵۱ م) دارای چهار بخش عمده است که یکی از آن، بخش کتب خطی و چاپی است. بخش خطی از دو مجموعه - عمومی و شخصی - تشکیل شده است. مجموعه عمومی دارای ۱۰۷ نسخه خطی فارسی، عربی، اردو، دکنی، پشتو و پنجابی و مجموعه شخصی به نام «مفتی فضل عظیم بهیروی» دارای ۲۰۰۰ نسخه فارسی، عربی و زبان های دیگر است. بیشتر فهرست ۱۰۷ نسخه مجموعه عمومی فراهم شد و اکنون فهرست حدود ۱۵۰۰ نسخه فارسی مجموعه شخصی مفتی فضل عظیم بهیروی ارائه گردیده است. فهرست حاضر در دو بخش تنظیم شد. چنانکه در بخش اول مجموعه های رسائل و در بخش دوم تک رساله ها و کتاب ها به ترتیب موضوعی (۱۹ موضوع کلی) و در داخل موضوعات به ترتیب القاب تنظیم شده است.

فهرست نسخه های خطی فارسی

آرشیو ملی پاکستان، اسلام آباد
(کتابخانه مفتی فضل عظیم بهیروی)

به کوشش

عارف نوشاهی

چاپ اول: ۱۳۹۰

بها: ۱۵۰۰۰ تومان

